

KÜRESELLEŞMENİN ULUS-DEVLETLERİN DÜZENLEME GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Orhan Veli ALICI
İstanbul Üniversitesi
Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi
İETT İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Müfettiş Yard.

Küreselleşmenin Ulus-Devletlerin Düzenleme Gücü Üzerindeki Etkileri

ÖZET

Uzun süredir önemli bir gündem konusu olan küreselleşme, her geçen gün etki alanını arttırarak birçok değişikliği de beraberinde getirmektedir. Bu değişikliklerden en önemlisi Ulus-Devletlerin güç kaybederek bazı görev ve yetkilerini uluslararası örgütlere ve yerel yönetimlere bırakmasıdır. Fakat küresel sistem içerisinde Ulus-Devletler önemli bir aktör olma vasfını farklı bir mecrada sürdürmektedir. Bu önemlilik kurgusal bir planın uygulayıcılığı boyutunda kendini göstermektedir. Bu makalede de küreselleşmenin tanımları ile onu kurgulayan ve yönlendirebilen güç odaklarına değinilecek, uluslararası örgütlerin düzenlemelerine bağlı olarak güç odaklarının ve çok uluslu şirketlerin pazar kazanması adına Ulus-Devletlerin rol değişimi açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ulus-Devletler, Çok Uluslu Şirketler.

The Affects Of Globalization On The Arrangament Power Of Naiton States

ABSTRACT

For a long time, globalization which has been very important agenda subject, enlarges zone of influence and causes a lot of variety. For example, these changes and varieties are very important: nation states absolutely lost their authority and turnover their duty and authority to local administrations and multinational corporations. But nation states are very important actor and source of authory in the global system's different surroundings. These importance shows itself in this dimension: carrying the editing plan. In this article, you will see the definitions of globalization. I talk about the powers which can edit and direct the globalization and I talk about this topics: roles of nation states has been changed in the name of gaining market of the powers and multinational corporations and this phonomenon related with arrangements of international corporations.

Key words: Globalization, Nation States, Multinational Corporations.

Giriş

Küreselleşmenin Ulus-Devlet yapısında, uluslararası örgütlerin işlevlerinde ve uluslararası hukukta önemli değişiklikleri beraberinde getirdiği iddiaları neredeyse tartışma gerektirmez bir doğru olarak kabul edilmektedir. Bu kabule göre, küreselleşme süreci ile oluşan ulus üstü örgütlenmeler ve işlerliği, görevleri, yetkileri ve sorumlulukları artan yerel yönetimler Ulus-Devletlerin egemenliklerine ortak olmuşlardır. Ulus-Devletler de yeni yapılanma ile bir takım görev ve yetkilerini yerine getiremeyecek düzeyde fazlasıyla küçük, kimi görev ve yetkileri bakımından da fazlasıyla büyük yapılar haline gelmişlerdir. Böylece Ulus-Devletler için güç kaybı, ulusüstü örgütlenmeler ve yerel yönetimler için ise güç kazanımı gerçekleşmiş, Ulus-Devletler küresel güçlerin belirlediği hukuk düzenlemeleri çerçevesinde uluslararası arenada yer edinme sürecinde rol almaya zorlanmışlardır. Ancak, bu sürecin öne çıkan niteliklerinden birisi de, küreselleşmenin motor gücü konumunda olan uluslararası kuruluşlar ve uluslararası sermayeye yön veren oluşumlar üzerinde kimi güçlü devletlerin belirleyiciliği olduğu gerçeğidir. Başka bir deyişle, küreselleşmenin tümüyle devletlerin izledikleri politikaların dışında ortaya çıkan bir süreç olmaktan çok, esas itibarıyla güçlü devletlerin yönlendirmesiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Bu çalışmada küreselleşmenin doğası ve niteliği üzerine bir çerçeve çizildikten sonra, küreselleşme ve uluslararası hukuk arasındaki ilişki, Ulus-Devletlerin düzenleme gücünün ne olduğu ve küreselleşmenin Ulus-Devletlerin düzenleme gücü üzerindeki etkileri ve uluslararası güçlerin belirleyiciliği üzerinde durulacaktır.

1. Küreselleşme ve Ulus-Devletlerin Düzenleme Gücü Nedir?

Küreselleşme başta iletişim, bilgi ve ulaşım olmak üzere insani etkileşimin çeşitli biçimlerinin, uluslar arasındaki coğrafi sınırların önemini yitirmesine yol açacak şekilde, dünya ölçeğinde hızla yayılması ve bunun sonucunda insani gündem ve ilgilerin dünyalaşması süreci olarak açıklanabilir. Küreselleşme tekil bir durum veya lineer bir süreç olmaktan çok, insani faaliyet ve etkileşimin iktisadi, siyasi, teknolojik, hukuki, askeri, kültürel ve çevresel gibi çeşitli alanlarıyla ilgili olan çok-boyutlu bir olgu olarak anlaşılmalıdır (Erdoğan, 2002, s. 27). Sosyolojik açıdan ise küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel anlamda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapına yayılmasını ifade etmektedir (Mahmutoğlu, 2007, s. 29). Küreselleşmenin “Batı’nın başta ekonomik ve kültürel olarak tüm değer ve yapıları ile dünya çapında yayılması” gibi olumsuz, “ekonomik, kültürel ve toplumsal olarak yerleşik yargıların ülke sınırlarını aşarak dünyaya yayılması ve ortaya dünyaca benimsenen normların çıkması süreci” olarak tanımlayan iyimser görüşler de vardır (Türe, 2005, 3). Giddens, küreselleşmeyi dünya çapındaki modernleşme ile eş tutmaktaydı. Uluslararası Para Fonu’na (IMF) göre küreselleşme, ekonomilerin ticari, finansal, teknolojik, bilgi ağı ve kültürel olguları da kapsayacak biçimde birden bire birleşimidir (Alkan-Olsson, 2007, s. 132). Görüldüğü üzere küreselleşme çok boyutlu bir süreç olup, günümüzde insanoğlunun var olduğu her yerde etkisini hissettirebilmektedir. Kanımca küreselleşme, sınırları ortadan kaldıran, mali geçişkenliği sağlayan, sınırsız bir açık ekonomi için Ulus-Devletlerin yetki alanlarını,

dolayısıyla otoritelerini azaltan, temel araçları çokuluslu kurumlar¹ ve uluslar arası şirketlerden oluşan bir süreçtir.

Ulus-Devletlerin düzenleme gücü ise küreselleşme sürecine bağlı olarak değişmiştir. Bu değişim çerçevesinde kürek tutan devlet değil, dümen tutan devlet anlayışı ön plana çıkmış, bu da “düzenleyici devlet” olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Başka bir tanımla düzenleyici devlet; piyasa ile birey arasındaki ilişkileri piyasa lehine düzenleyen (hakem) devlettir. Dolayısıyla Ulus-Devletlerin düzenleme gücü küreselleşme süreci ile önceden belirlenen kalıplara sokulduğu görülmektedir. Düzenleme gücü ile anlatılmak istenen; piyasadaki engellerin kaldırılarak devletin garantör haline getirilmesi için gerekli olan belirli yasal değişikliklerin yapılmasıdır.

2. Küreselleşme mi Amerikanlaştırma mı?

Küreselleşmenin Dünyayı küresel bir köy haline getirdiği ileri sürülmektedir. Keza birçok yazar, iktisatçı ve bilim adamının kafasını kurcalayan bir soru vardır. Bu soruyu dillendirenlerden birisi ise Francis Fukuyama'dır. Fukuyama, küreselleşmenin üstü kapalı olarak “Amerikanlaştırma” (Americanization) olabileceği yönündeki düşüncesi ile küreselleşmeyi daha somuta indirgemıştır (Nef, 2002, s. 63). Zira şu anda Amerika, dünyadaki hakim küresel güçlerin birincisi olup, dünyayı kendi beklenti ve çıkarlarına göre değiştirmekte, bu da güç teorisi bağlamında dış politikası ile örtüşmektedir. Yani Amerika oyunun kurallarını kendisi belirlemekte ve bu belirlenen kurallara uymayanları oyunun dışına itmek istemektedir. Kendi kurumları dünyanın ekonomik ve politik gidişatına doğrudan yön vermektedir. Başka bir deyişle direkt olarak küreselleşme eşittir Amerikanizm/Amerikanlaştırma olmasa bile bu ikisi birlikte devam eden, biri diğerinin en azından alt kümesi diyebileceğimiz bir güç odağını açıklamaktadır.

Aşağıda açıklanacağı üzere küreselleşme denen olgunun düzenleyicisi bazı kurumlar bulunmaktadır. Ancak bunlar Amerikanın desteği olmaksızın zor var olabilecek yapılardır (Nef, 2002, s. 59-69). Dolayısıyla uluslararası örgütlerin çoğunun Amerikan kaynaklı olduğu ve böylece Amerika'nın küreselleşme üzerinde belirleyici özelliğinin daha baskın hale geldiği ve sırasıyla Amerika, Küresel Örgütler ve Şirketler ile Ulus-Devletler arasında bir etkileşim ve belirleyicilik yaşandığı söylenebilir.

Ulus-Devletlerin rolü bu noktada uluslararası hukuk ile dış aktörlerin kesişim noktalarını müzakere etmek haline gelmektedir. Yine Ulus-Devletler küresel sermayenin nihai garantörü rolünü aldığı söylenebilir. Yani Ulus-Devletler küresel sermayenin destekleyicisi olarak askeri ve yönetsel aygıtlarını bu düzlemde kullanmaktadır. Diğer yandan uluslararası hukuk da yeni yapılanmada devletler aracılığı ile küresel sermayenin koruyuculuğunu üstlenen ve bunu yasal düzenlemelerde pekiştiren bir yapılanma halini almaktadır. Keza bu yapılanma yeni iç ve dış belirleyicileri de ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Ulus-Devlet, küreselleşmenin ve

¹ Çokuluslu kurumlar için IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği, OECD, NAFTA, vs. örnek olarak gösterilebilir.

küreselleşmenin arkasındaki güç odaklarının etkisi ile kendi hukuki yapısını revize edip, dışarıda da uluslararası hukuk bağlamında küresel birikimin savunucusu olmaktadır (Sassen, 2000, s. 109-116).

Diğer önemli bir sorun ise küreselleşmenin Batı eksenli bir dönüşümü getirmesidir. Böylece bir takım değerler yaygınlaşmakta ve popüler bir kültür ortaya çıkmaktadır. Bu durum kültür dışında ekonomik ve toplumsal durumlar için de geçerlidir. Bu tehdit Ulus-Devletin yetkisizleştirilmesi ve sadece piyasanın işleyişinde garantör haline getirilmesidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi artık Ulus-Devletler “düzenleyici devlet” tanımını çerçevesinde kürek değil, dümen tutan devlet halini almakta ve genel olarak uluslararası örgütler ve şirketlerin serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde rahatça hareket etmeleri için gerekli olan yasal düzenlemeleri yapmaktadır. Piyasada yaşanan bu geçişkenlik küreselleşmenin toplumsal ve kültürel alanda da yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

3. Küreselleşme Karşısında Ulus-Devletlerin Durumu

Küreselleşmenin, son dönemlerdeki ekonomik gelişmelerin de etkisiyle devleti ve dolayısıyla devletin kurumlarını etkisizleştirdiği görülmektedir. Burada öncelikle vurgulanması gereken ülkelerin büyüklük, zenginlik ve güçlerine göre birbirlerinden ayrışıkça küreselleşmenin Ulus-Devlet üzerindeki etkileri de farklı olduğu gerçeğidir. Küreselleşme bütün devletleri aynı ölçüde ve aynı biçimde etkilememekte, ülkeler de küreselleşmeye aynı oranda tepki göstermemektedirler. Ekonomik olarak gelişmiş ‘Batılı’ ülkeler, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası organizasyonların bünyesinde yüksek seviyede nüfuz etme ve düzenleme gücüne sahipken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler daha kısıtlı bir pazarlık gücüne ve düzenleyici kapasiteye sahiptirler. Bu anlamda, küreselleşmenin ülkeler arasındaki güç farkını daha da arttıran bir süreç olarak geliştiğini söylemek mümkündür.

Günümüzde devletler arasındaki ilişkilerin karmaşıklığı ve iç içe geçmişliği, devletleri bu süreçte ortaya çıkan sorunları uluslararası boyutta çözmeye zorlamaktadır. Bu uluslararası bağımlılık, iç politik bağımsızlığı da daraltmaktadır. Öyle ki, bir ülkenin ulusal kamu yönetimi bile artık diğer ülkeler için dikkate alınması gereken bir husus haline gelmiştir. Özellikle ticari politikalar artık uyum içerisinde ve rekabetçi bir anlayışa göre yapılmak zorundadır. Bu gibi durumlar geleneksel egemenlik anlayışının büyük ölçüde değişmesi anlamına da gelmektedir. Ulus-Devlet, küreselleşme içinde hayati önemini korurken egemenliğinin parçalarını da kaybetmektedir. Finansal pazarların küreselleşmesi bu durumun önde gelen ve hatta en belirleyici olan sebeplerindendir. Ayrıca iç meseleler, ulusal hükümetlerin bireysel veya kolektif olarak kontrol edemediği uluslararası aktör ve olaylar tarafından etkilenirken ulusal egemenliğin yok olmakta olduğu endişesini de doğurmaktadır.

Artık günümüz dünyasında devletler başta “ekonomi” olmak üzere tüm alanlarda karşılıklı bağımlılık içerisinde dirler. İlişkilerin bu derece iç içe geçtiği bir dünyada devletlerin mutlak egemenliğinden söz etmenin zor olduğu açıktır. Günümüzde devletler, kendi ülkesi dışına taşmak ve diğer ülkelerin kendi toprakları üzerinde faaliyet göstermelerine izin vermek durumunda kalmaktadır. Yeni küresel

ekonominin dışında kalmayı, fişlerini o ağların prizlerine takmamayı göze alan uluslar, ancak yeni servet yaratma düzeninin dışında kalmayı seçenler olacaktır.²

Küreselleşme süreci ile belirli kalıplara sokulan Ulus-Devletler, çok taraflı anlaşmalar yapma güçlerini de kaybetmektedirler. Böylece bölgesel ya da dünya çapında faaliyet gösteren devletlerüstü örgütlere bazı sorumluluklar devredilmektedir. Günümüzde ulusüstü kurumlar yukarıdan gerçekleştirdikleri müdahalelerle, yerel yönetimler ise aşağıdan gerçekleştirdikleri özerklik talepleri ile Ulus-Devletlerin egemenliklerine müdahil hale gelmişler ve bunu paylaşmaya başlamışlardır. Küreselleşmenin bu baskısı ile Ulus-Devletler; bazı meseleleri, görevleri verimli bir şekilde yapamayacak kadar büyük; bazı işleri ise yapamayacak kadar küçük birimler haline geldikleri söylenebilir. Böylece yeni yapılanma ile Ulus-Devletlerin geçmişte sahip oldukları bazı siyasi, ekonomik ve kültürel yetki ve görevlerin devri gündeme gelmiştir (Kennedy, 1996, s. 169). Kısaca değindiğimiz bu etkiler daha da çoğaltılabilmekle beraber klasik anlamda ki Ulus-Devlet egemenliği aşınmıştır. Ancak aşınma tam anlamda devletin egemenliğinin sonu değildir. Her şeye rağmen Ulus-Devletin esas kurum olma nitelikleri kaybolmamıştır. Ulus-Devlet sınırlar ve insanların sınırlar arasındaki hareketleri üzerinde hâlâ kontrol sahibidir. Ülke nüfusu kendi sınırları içinde kaldığı müddetçe Ulus-Devlet bu sınırlar içinde egemenliğini korur, sınırları denetler ve bu sınırlar içinde vatandaşlarını temsil eder. Diğer taraftan, sermaye kaynaklara erişebilmek için Ulus-Devletlere bağımlıdır ve ulusal kontrol ve etkilerden bağımsız değildir. Sermaye, devletlerin haklarını koruyabilecek, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını güvence altına alabilecek, finansal istikrar sağlayabilecek ve piyasa tarafından çözülemeyen problemlerle kendilerine karşı gelen iç muhalefetten kaynaklanan sorunları çözebilecek güçlü bir devlet olmasını ister. Aslında devlet küreselleşme sürecinin bir kurbanı değil, tam tersine sürece aktif bir katılım sağlayan bir öge durumundadır. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası alanda yapılan hukuki, iktisadi ve siyasi düzenlemelerin küreselleşmenin aleyhine olmayacağı açıktır. Dolayısıyla başlangıçta devletin yansızlığı büyük bunalımla değişmiş olup, günümüzde ise ekonomik anlamda yansız olup ekonomiyi koruyan ve çerçeve yapıyı belirleyen bir işleve sahip olduğu açıktır.³

Keynesyen ekonominin altını çizdiği ekonomik gelişme anlayışı zayıflamakla beraber, Dünya ekonomisinin nasıl yönetileceği hakkında pek çok yeni düzenlemeler de ortaya çıkmış ve son dönemler, uluslarüstü örgütlerin yükselişine sahne olmuştur. Bu örgütler sadece Ulus-Devlet üzerinde faaliyet gösteren küresel güçler olarak görülmemelidir. Burada dikkat çeken en önemli husus, Ulus-Devletlerin yönetim kapasitesinin pek çok açıdan zayıflamasına karşın Ulus-Devletlerin hâlâ hem siyasal hem de ekonomik bağlamda etkin bir uluslararası yönetim aracı olduğudur. Pazarlar ve şirketler kendilerini koruyacak kamu gücü olmaksızın ne yerel ne de küresel seviyede varlıklarını sürdürebilirler. Ulus-Devletler artık belli bir ülkede sadece politikaları

² 'Westphalian' anlamda ulusal egemenliğin farklı boyutları ve geçirdikleri dönüşüm için, bkz. Krasner, Stephen, D., 1999, "Globalization and Sovereignty" in Smith, David, A.; Solinger, D. J.; Topik, S. C. (eds.), States and Sovereignty in The Global Economy, Routledge: London and New York.

³ Küreselleşme sürecinde devlet-piyasa ilişkilerinin değişen niteliği için, bkz. Alkan-Olsson, 2007, s. 141-149.

belirleyen güçler değil, yönetim biçimlerini oluşturan, sınırlanabilen ve sürdürülebilir bir güç olarak görülmelidir. Ulus-Devlet hâlâ en önemli merkezdir, ama en önemli belirleyici değildir (Arslan, 2007).

Küreselleşme Ulus-Devletin geleneksel rolünde iki önemli yapısal değişim meydana getirmektedir: bütünleşme ve parçalanma. Bunlar ters yönde etkiler yaratmakla beraber, Ulus-Devletin siyasi alanda hâkim aktör olma konumunu tehdit etme bakımından birleşmektedirler. Bütünleşme süreci iktisadi ve teknolojik değişimin dünya çapındaki etkisinin sonucudur. İçinde yaşadığımız dünya giderek daha küresel hale gelmektedir. Küresel piyasaların ortaya çıkışıyla ulusaşırı şirketlerin ölçeği ve gücü büyümektedir. Dünya çapındaki bu iktisadi bütünleşme süreci uluslararası siyasi arenanın yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü bilimlerde arasında iktisadın belirleyiciliği ve üstünlüğü iktisada dayalı bir siyaset yapılanmasını gerektirmektedir. Parçalanma süreci ise bir dereceye kadar iktisadi ve siyasi bütünleşmenin bir yan ürünüdür. Dünya piyasalarının büyümesiyle birlikte bazı Ulus-Devletler öncelikle küresel ekonomiyle bağlantılı hale gelmişlerdir. Ulus-Devlet bir yandan ulusal düzeyde bölgeselleşirken diğer yandan ulusüstü düzeyde bütünleşmeye doğru gitmektedir (Kardaş, 2006, s. 51).

4. Küreselleşme ve Uluslararası Hukuk

Eğer uluslararası hukuktaki yapısal değişikliklerin uluslararası ilişkilerin değişimine bağlı olduğu kabul edilebilirse (Friedmann, 1964, Önsöz), uluslararası hukukun küreselleşmeden en fazla etkilenen alanlardan birisi olacağı tabiidir. Yine de, bu süreçte hukuku sırf etkilenen bir alan olarak görmek yaşanan gerçekliği tam olarak kavranmasına yetmez. Uluslararası hukuk, aynı zamanda ekonomi ve teknoloji ile birlikte küreselleşme sürecinin önde gelen taşıyıcılarından biridir.

Küreselleşmenin hukuk üzerindeki etkisi en başta uluslararası normlar fikrinin yerleşmesiyle birlikte "hukukun üstünlüğü"nin küresel bir nitelik kazanmasıdır. Yani küresel amaçlar doğrultusunda çıkarılan ve bu hukuka (anlaşmalara) taraf olan ülkeler açısından uluslararası hukuk küresel bir nitelik kazanmaktadır. Bu süreçte bütün uluslar, uluslararası hukuki ve iktisadi norm ve standartları benimsemeye eğilimi içine girmekte, hatta benimsemeye zorlanmaktadır. Aslında, uluslararası normlar ve standartlardan söz etmeye başlanıldığında hukukta küreselleşme başlamış olmaktadır. Çünkü bu, hukukun geleneksel olarak yerel-ulusal düzeyde kavranışını değiştirebilecek bir potansiyel taşımaktadır. Hukukta uluslararası normlara uymanın Ulus-Devletler için bir zorunluluk haline gelmesinin egemenlik, self-determinasyon ve demokrasi ile ilgili yansımaları vardır.

Küreselleşmenin karakteristik yönlerinden birisi yukarıda işaret edildiği gibi, onun Ulus-Devletin otoritesine yönelik ciddi tehditler içermesidir. Bu tehdit Ulus-

Devletin yetkisizleştirilmesi ve sadece piyasanın işleyişinde garantör haline getirilmesidir. Her şeyden önce, bugün artık egemenliğe ilişkin geleneksel anlayışı aynen koruyarak küresel düzenin gereklerine uymaya imkân bulunmamaktadır. Bu çerçevede, uluslararası hukuki ve iktisadi normlara uyma zorunluluğu genel olarak ulusal otoriteleri uluslararası kuruluşlar ve mekanizmalara daha bağımlı hale getirmekte, yani tam bağımsızlık yerini kısmi bağımsızlığa, tam egemenlik yerini kayıtlı egemenliğe bırakmaktadır. Birçok iç ve dış meselede küresel toplumun bağlayıcı norm ve standartlarını kabul etmek zorunda kalan bir ulusun kendi kaderine tek başına hâkim olduğu elbette söylenemez.

Diğer taraftan, uluslararası hukuki ve iktisadi norm veya standartların dünya yüzeyinde etkili hale gelmeye başlaması "hukukun üstünlüğü" ilkesine küresel bir boyut kazandırmaktadır. Gerçi, uluslararası hukukun uygulayıcı gücü olarak BM'nin hala yeterli otoriteye sahip olduğu söylenemez; BM bir dünya devleti değildir. Öte yandan, yeni uluslararası düzen her ne kadar formal olarak daha hukuki bir nitelik kazanıyor ise de bu düzende her zaman hukuki meşruluğun egemen olduğunu söylemek de zordur. Gerek ABD'nin neredeyse rakipsiz bir dünya gücü olarak NATO'yu ve hatta BM'yi kendi istediği doğrultuda harekete geçirebilecek konumda olması, gerekse BM Güvenlik Konseyi'nin demokratik olmayan yapısı fiziki gücün hukuku araçsallaştırmasını ne yazık ki kolaylaştırmaktadır (Yoo, 2006, s. 641-661).

Bu elverişsiz şartlara rağmen, "hukukun üstünlüğü"nin küresel toplumda da hâkim kılınması yönündeki düşüncenin kendisi hukuki küreselleşmeyi zorlayabilecek bir dinamiktir. Keza, insani hukukun ve bu çerçevede insan hakları hukukunun bağlayıcılığını sağlayan mekanizmalar da bu gelişmeye katkıda bulunabilecek diğer bir önemli etkidir. Bu çerçevede, ulusal egemenlik ve "iç işlerine karışmama" ilkelerinin zayıflaması uluslararası güç veya otoritelerin bunlardan doğacak boşluğu istismar etmelerine elverişli bir durum yaratmakla beraber, bu boşluğun demokratik meşruluğu gözetecek bir tarzda ve küresel çapta doldurulması şansı tümüyle yitirilmiş değildir.

Küreselleşmeyle birlikte uluslararası alanda yeni bir hukuk türü, "uluslararası hukuk", belirmeye başlamıştır. Bunun tipik örneği olarak, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde egemenliğin temel bir siyasi kavram olarak zayıflaması gösterilebilir. Uluslararası hukuk Avrupa Birliği'nde üye ülkelerin ulusal hukuk düzenlerinin üstünde yer alan bir "ortak hukuk" olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yeni oluşan hukuk nitelik itibarıyla geleneksel uluslararası hukuktan farklıdır. Geleneksel anlayıştan farklı olarak bireyler doğrudan doğruya uluslararası hukukun özneleri durumundadırlar, bu hukuk kişilere haklar ve yükümlülükler yüklenmektedir. Ayrıca, ulusal hukuk düzenlemeleriyle çatışması halinde de AB hukuku öncelikle uygulanmaktadır (Taşdemir, 2009, s. 457-472).

Bu bölgesel karakterli "uluslararasılaşma" yanında, hukukun konu bakımından küreselleşmekte olduğu bir alan da "insani müdahale" ve "insan hakları hukuku" şeklinde ortaya çıkan insani hukuktur. Hukuk açısından, küreselleşmeyi tahrik eden nedenlerin bir kısmı Birleşmiş Milletler örgütü çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası toplum en somut biçimde kendisini Birleşmiş Milletler örgütünde göstermektedir. Bunun tipik görünümünün başında, BM'nin küresel toplumun temsilcisi olarak, "insani" amaçlarla Ulus-Devletlerin iç işlerine müdahale edebilmesi gelmektedir. Ulus-Devletlerin eskisi gibi egemenliklerini ileri sürerek buna karşı çıkma şansı çok azalmıştır; egemenliğin hiç bir devlete insan haklarını çiğneme ve insani yardımı reddetme yetkisi vermediği görüşü gitgide daha fazla yaygınlık kazanmaktadır (Yoo, 2006, s. 641-661).

Küreselleşmenin uluslararası hukuk alanındaki başka bir dayanağı BM Antlaşması'nın uluslararası ilişkilerde güç kullanma yasağının bir istisnası olarak "meşru müdafaa"yı bir doğal hak saymış olmasıdır. Çünkü bu hak BM üyesi bir ülkeye yönelik haksız bir saldırıyı birlikte def etme yükümlülüğü getirmektedir. Mamafih, meşru müdafaa hakkı devletlerin kendi takdirlerine göre kullanabilecekleri bir hak olmayıp, uluslararası hukukun kayıtlamalarına tabidir. Öte yandan "insani müdahale" doktrini çerçevesinde, bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik kötü muamelelerinin, sadece uluslararası toplumun vicdanını sarstığı için değil, aynı zamanda uluslararası barış ve istikrarı tehdit ettiği için de güç kullanmak suretiyle durdurulması gerektiği görüşü genel bir kabul görmeye başlamıştır. Bu ise bütün dünyada insan haklarına riayeti sağlayacak politika ve standartları oluşturmayı kolaylaştırabilecek bir faktördür (Yoo, 2006, s. 641-661).

Nihayet, küreselleşme aynı zamanda ulusal hukuk düzenlerini bazı stratejik alanlarda birbirine de yaklaştırıyor, hatta yeknesak hale getiriyor. Dünya ölçeğinde geçerli olmak üzere akdedilen birçok anlaşma ve sözleşme Ulus-Devletlerin çeşitli konularda hukuki düzenlemelerini uyumlu hale getirmeleri sürecini de başlatmıştır. Nitekim, uluslararası bankacılık, para aklama, internet yoluyla haberleşme, ticaret, uluslararası şirketler ve telif hakları konularıyla ilgili pek çok uluslararası norma uygun olarak devletler iç hukuklarını gözden geçirmekte ve benzer standartları uygulamaya koymaktadırlar. Bunların özelliği hepsinin de geleneksel anlamda özel hukuk ilişkileri alanına girmesidir. Bu demektir ki, küreselleşme süreci, uluslararası kamu hukuku yanında ulusal ve uluslararası özel hukuku da yeniden biçimlendirmektedir (Sassen, 2000: 109-116).

Mamafih, hukuk sistemlerinin bazı stratejik konularda uyumlulaş(tırıl)ması ilk bakışta sanıldığı kadar ulusal devletleri zayıflatan bir gelişme olarak görülmemeyebilir. Çünkü bu hala devlet eliyle gerçekleşen bir süreç olduğu için ulusal devletleri güçlendiren bir gelişme olarak da mütalaa edilebilir. Ayrıca, bu sayede her bir devlet benzer mevzuatın başka ülkelerde de geçerli olduğundan emin olmaktadır. Başka bir anlatımla, uluslararası standartları ulusal hukuk düzenlemelerine dönüştürmek ulusal otoritelere ulusaşırı riskleri kontrol etme ve onlara yine "devletler sistemi" içinde kalarak mukabele etme imkânı vermektedir. Ancak bu imkâna sadece ulusaşırı düzenlemeleri kontrol eden ve hukuk düzenine katan baskın devletlerin sahip olduğu düşünülmektedir.

IMF, Dünya Bankası, G8 Grubu, Dünya Ticaret Örgütü, Amerikan Kalkınma Bankası, BM Kalkınma Programı, GATT⁴ gibi uluslararası baskın kuruluşlar ve programlar aracılığı ile küreselleşme politikaları antidemokratik bir süreçle güçsüz ülkelere dayatılmakta ve bu politikalara güçsüz ülkeler direnememektedir. Dolayısıyla ülkelerin küresel sistem karşısındaki durumu küresel politikalardan etkilenmesini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Yani güçlü ülkeler belirleyici iken güçsüzler uygulayıcı durumundadır (Kardaş, 2006, s. 75).

Uluslararası ilişkilerde uluslararası sistemin halen etkin aktörleri olan Ulus-Devletler için küresel nitelikli yürütme kuralları koymak, yaptırımlar geliştirmek ve bunları hayata geçirmek, üstesinden gelinemeyecek bir sorun halini almaktadır (Yüksel, 2001, s. 69). Anlaşılacağı üzere Ulus-Devletlerin küresel sermayeyi çekmesi için küresel aktörlerin öngördüğü ve yaptıkları çalışmalar çerçevesinde düzenlemelerde bulunması tek çıkar yoldur. Ulus-Devletler arasındaki rekabet mücadelesi, ulusal sermayeler arasındaki mücadele değil dünya sermayesinden daha fazla pay almaya çalışan devletler arasındaki mücadeledir. Bu amaca erişmek için; Ulus-Devlet, kendi sınırları içinde sermayenin yeniden üretimi için elverişli koşulları yaratabilir. Bunu; altyapıyı hazırlayarak, düzeni ve özellikle gerekli hukuki değişiklikleri yaparak sağlayabilir.

5. Küresel Ekonomide Ulus-Devletlerin Rolü

İkinci Dünya Savaşından sonra Amerika ve Britanya'nın kaygısı olan finans ve ticaretin düzenlenmesi ve kontrolü için Bretton Woods sistemi içerisinde ekonomik ve siyasi anlamda birçok uluslararası örgüt kurulmuştur. Örneğin Dünya Ticaret Örgütü (WTO) küresel ekonomide küresel güçler için önemli bir garantördür. Çünkü WTO karar alma sürecinde, bu örgütün arkasında yer alan büyük güçlere veto hakkı tanınmaktadır. Böylece bu devletlerin karar alma sürecindeki belirleyiciliği kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda bu örgüt aracılığıyla diğer Ulus-Devletlere yansıtılmaktadır (Alkan-Olsson, 2007, s. 245).

Aslında küreselleşmenin anlamı ve Ulus-Devletin düzenleyici gücü üzerindeki potansiyel etkisine dair tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Küreselleşmeye dair birçok analiz mevcuttur. Bu analizlerden biri de küreselleşmenin düzenleyici kapasitesidir. Bir Ulus-Devletin ekonomisinde en önemli belirleyici uluslararası sermaye ve buna bağlı olarak uluslararası şirketlerdir. Bu şirketlerin yatırımlarına yön veren ise Ulus-Devletlerin ekonomik ve yasal düzenlemelerindeki kuralların niteliğidir. Bunlar örneğin; vergi, çevresel standartlar ve yasamadır. Çokuluslu şirketler küresel sistem içerisinde en önemli aktörlerden birisidir. Şirketler önceleri yerel ticari

⁴ Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması(30 Ekim 1947); GATT Antlaşmasını imzalayan ülkeler, dış ticaretlerini düzenleme haklarından büyük ölçüde feragat ederek bu konuda belirlenen uluslararası kurallara uymayı kabul etmişlerdir. Aynı şekilde Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası da ellerinde bulundurdıkları çok geniş imkânlarla ulusla ekonomilere ve dolayısıyla ulus devletlerin hukuki düzenleme yetkilerine yön verme yetkisine kavuşmuştur. (Yüksel, 2001, s. 90).

faaliyetlerin bir unsuru iken daha sonraları devletlerin politik çıkarlarını sağlamak amacıyla kullanılan sömürgeci ilişkilerin bir uzantısı haline gelmesi ve 19. yüzyıl sonlarında ise modern endüstri şirketlerine dönüşmesi ve özellikle 20. yüzyıldan itibaren devletlerle rekabet eder hale gelmesi, ekonominin her geçen gün daha belirleyici olması çok uluslu şirketleri küresel sistem içerisinde önemli bir aktör haline getirmiştir (Arıboğan, 2001, s. 168-171). Paul Kennedy'nin dediği gibi çok uluslu şirketler ve birleşimler global sorumluluktan çok global bir bakış açısına sahiptirler. Ulus-Devletler ile çok uluslu şirketler arasındaki genel güç ilişkisi görüldüğünden çok daha fazla karışıktır. Çok uluslu şirketler diplomatik koruma istemeyip, devletten istedikleri şeyler farklıdır. Örneğin, yasal kesinlik, ekonomik ve siyasi konjonktürde ileriyi görebilme imkânını isterler. Yine, uluslararası şirketler bağlı olduğu ve yatırım yapacağı ülkeler arasında ekonomi ve hukuk babında uluslararası düzenlemeler talep etmektedir. Ulus-Devletler günümüzde ekonomik çıkarlar doğrultusunda hareket edip, küreselleşme olgusu ile uluslararası nitelikteki uygulamaları yasalaştırmaktadır. Böylece Ulus-Devletler ekonomik açıdan uluslararası küresel sistemin bir unsuru haline gelmektedir (Malanczuk, 1998, s. 45-65). Dolayısıyla Ulus-Devletler önceden sınırları uluslararası örgütler ve şirketler tarafından çizilen alanlarda düzenlemeler yaparak "garantör devlet" haline gelmekte olup, düzenleme gücü uluslar arası örgütler ve şirketler lehine sınırlandırılmaktadır.

Sonuç

Küreselleşmenin bir yönü, iletişim teknolojisindeki baş döndürücü gelişmelerin, emek ve sermayenin daha akışkan ve daha esnek hale gelmesinin, iktisadi örgütlenmenin ulusal sınırları aşan boyutlar kazanmasının (çokuluslu şirketler) ve ulusal var oluşun rekabetçi bir dünya sistemi içinde sürdürülmesinin devletler bakımından ortaya çıkardığı zorunluluklarla ilgilidir. Bu yönüyle küreselleşme neredeyse "doğal" bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla küreselleşmeye karşı direnmek hiçbir ulusal otorite için mümkün gözükmemektedir.

Buna karşılık küreselleşmenin kısmen kurgusal olan bir yanı da bulunmaktadır. Yani, başta ABD olmak üzere ekonomik olarak gelişmiş 'Batılı' ülkeler, bu sürecin başını çekmekte ve küreselleşmenin "Batı eksenli" bir süreç olduğu görülmektedir. Mamafih, bu belirleme sürecine başka aktörlerin de katılması en azından teorik bir imkân olduğu için bu özelliği küreselleşmeyi aynı zamanda "ucu açık" bir süreç haline de getirmektedir. Örneğin ekonomik açıdan hızlı ve etkin bir şekilde güç kazanan bir ülke, mevcut sistemde diğer güçlü devletleri kaygılandırmaktadır. Küreselleşmeyi önümüzde yürüyen bir fırsatlar ve imkânlar manzumesi olarak görmemize imkân veren de esas itibarıyla onun bu özelliğidir. Ne var ki, küreselleşmeyi bir tehdit olmaktan çıkarıp bir imkâna dönüştürebilmek için de yine onun gereklerine göre elzem düzenlemelerin yapılması ve yeni sisteme göre stratejilerin belirlenmesi şarttır. Bu çerçevede küreselleşme süreci devletlerin ne yönde düzenlemeler yapacağını belirlemekte olup, Ulus-Devletler bu süreçte uygulayıcı durumdadırlar. Dolayısıyla küreselleşmeye yön veren belirleyici güçler bulunmaktadır. Bu güçler küreselleşme sürecini etkileyip kendi uluslararası şirketlerinin daha etkin çalışabilmeleri için hukuki

ve iktisadi düzenlemeleri belirlemekte ve bunu uluslararası örgütler aracılığıyla Ulus-Devletlere yansıtılmaktadır. Sonuç olarak “ekonomik, kültürel, toplumsal ve politik nitelikli Batılı değerlerin yaygınlaşma süreci” diyebileceğimiz küreselleşme ile Ulus-Devletlerin düzenleme gücü uluslararası örgütler ve şirketler lehine daraltılmakta, sadece Ulus-Devletin garantörlük vasfının altı çizilmekte ve dolayısıyla ulusal bir çözülmenin yaşandığı görülmektedir.

Kaynakça

ALKAN-OLSSON, İ., 2007. “The Changing Nature and Role of Soft Law in International Economic Law and Regulation: From State-centric to Globalist Paradigm”, Kent Law School, UK.

ARIBOĞAN, Deniz Ü., 2001. Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, Der Yayınları, İstanbul.

ARSLAN, B., 2007. “Küreselleşme Ulus-Devletin Sonu Mu?”, <http://www.caginpolisi.com.tr/46/17-18.htm>, 05.11.2007.

ERDOĞAN, M., 2002. “Siyaset ve Hukuk Perspektifinden Küreselleşme”, Siyasi Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme, Ed. Cemal Uşak, Ufuk Kitapçılık, İstanbul.

FRIEDMANN, W., 1964. The Changing Structure of International Law, Stevens & Sons: London.

KARDAŞ, Ü., 2006. “Hukuk Devlete Sızabilir mi?”, Timaş Yayınları, İstanbul.

KENNEDY, P., 1996. “Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken”, Çev. Fikret Üçkan, İş Bankası Kültür Yay., No: 340, Ankara.

KRASNER, Stephen, D., 1999. “Globalization and Sovereignty” in Smith, David, A.; Solinger, D. J.; Topik, S. C. (eds.), States and Sovereignty in The Global Economy, Routledge: London and New York.

MAHMUTOĞLU, A., 2007. “Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri Alanında Yaşanan Global Gelişmeler”, http://icisleri.gov.tr/_icisleri/TurkIdareDergisi, 01.11.2007.

MALANCZUK, P., 1998. “Globalization and the Future Role of Sovereign States”, Ed. Fricell Weiss, Eric Denters and Paul de Waart, International Economic Law With a Human Face, Kluwer Law International.

NEF, J., 2002. "Globalization And The Crisis Of Sovereignty, Legitimacy And Democracy, Latin American Perspectives", Vol. 29, No. 6, Globalization and Globalism in Latin America and the Caribbean.

SASSEN, S., 2000. "The State and Economic Globalization: Any Implications for International Law?", Chicago Journal of International Law, Spring 2000, Vol 1, No 1.

TAŞDEMİR, H., 2009. Avrupa Birliği Hukuku Ders Notları, Gazi Kitabevi, Ankara.

TÜRE, İ., 2005. "Küreselleşme, Kapitalizm ve Ulus-Devlet", Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 3, Cilt 3, Sayı 1, Mart 2005.

YOO, C. J., 2006. "Force Rules: UN Reform and Intervention", Chicago Journal of International Law, Winter 2006, Vol 6, No 2.

YÜKSEL, M., 2001. "Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye", Siyasal Kitabevi, Ankara.